
MORAL AND SPORT - UNITY AND/OR CONTRADICTION

Prof. Eleonora Mileva, DSc

National Sports Academy "Vassil Levski", Sofia, Bulgaria

Tel.: 0898 776676

E-mail: emileva2002@yahoo.com

***Abstract:** The paper reviews the unity and contradiction of the moral and the commercial dimensions in the contemporary sports. Special attention was paid to the development of the elite sport and the influence of the process of commercialization on moral and ethic in sport. The purpose was to research the negative moral phenomena in the modern sport.*

***Keywords:** Sport, Moral, Contradictions, Fair Play.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Моралът се интерпретира като социален механизъм за регулиране на поведението на хората. Той урежда и насочва взаимоотношенията в дадена област, предписва определен вид поведение, което е необходимо за постигането на социални ценности в условията на конкретна дейност. Целта на морала е да се осигурят хармонични взаимоотношения в професионалната сфера и да се гарантира постигането на предварително поставените цели.

Спортът е специфичен вид дейност, който се подчинява на свои собствени правила и закономерности (Severson, 2019). Той има силно изразен емоционален характер, в основата му е двигателната дейност, която се отличава с динамика, вариативност, бърза смяна на ситуации и състезателен характер (Mileva, 2001; Angelova-Igova, 2017).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В спорта функционира особен вид морал, който регулира взаимоотношенията между участниците в него. Спазването на морално-етичните норми и правила е необходимо условие за успешното организиране и нормалното провеждане на учебно-тренировъчния и състезателния процес (Severson, 2019). По време на състезание се създава сложна мрежа от взаимоотношения, при които се развиват действията на терена. В спортните правилници на отделните спортни дисциплини фигурират клаузи, които санкционират нарушаването на спортния морал от страна на състезатели, съдии, публика (Mileva, 2001). Следователно неразделна част от спорта е съблюдаването на определени морално-етични стойности и принципите на честната игра или феър плей. Формира се специфична спортна етика.

Едни от най-ярките измерения на моралните явления в спорта откриваме в Древна Гърция. Идеалът тогава е бил свързан с възпитаването на красив, добър и образован гражданин. "Калокагатията" е първата формулировка на древните гърци за всестранно и хармонично развитие на човешката личност или за физическо и духовно съвършенство. След това този идеал на древногръцката цивилизация претърпява известни трансформации, за да изкристализира в Древния Рим като „Здрав дух в здраво тяло“ (Mens sana in corpore sano - Juvenal).

Спортът е динамично явление. Той се развива и променя в хода на историческото развитие. В съвременността спортът съществува не като абстрактен идеал, не като мечта, а като значима човешка дейност, която има реални социални измерения. Редица социално-икономически фактори оказват силно влияние върху развитието на спорта, а оттук и върху спортния морал. Съвременният спорт е твърде различен от спорта в Древността.

Неоспорим факт е, че в основата на модерния спорт е стремежът към все по-високи резултати и постижения, към поставяне на нови рекорди в различните спортни дисциплини. Съвременната теория на спорта в резултат на обширни изследвания формулира така наречения „логистичен закон“, който характеризира процеса на спортното усъвършенстване

и динамиката на спортните постижения (Zheliakov, 1998). Очертават се следните закономерни **тенденции**: последователно общо повишаване на спортните резултати и равнището на провежданите състезания; скокообразен характер на постиженията; големи различия в динамиката на постиженията в зависимост от вида спорт, вида на състезанието и пола на спортистите.

Трайните тенденции в развитието на съвременния спорт се дължат на обективни закономерности. Доминират тези, които са свързани с науката, техническия прогрес и развитието на информационните технологии. Посочените процеси предопределят функционирането на специфичен морал между участниците в спорта или между т.нар. „социални актьори“ (www.nsa.bg).

Мощен стимул за развитието на съвременния висококласен спорт оказва процесът на комерсиализация, утвърждаването на икономическите измерения на спорта и превръщането му в продукт на индустриалното производство (Kalaykov, 1996). Този процес изисква търсенето на постоянни печалби от спорта и за спорта, обвързани естествено с поставянето на нови по-високи резултати и постижения.

Процесът на комерсиализация на съвременния спорт променя социалния му облик. Промяната в развитието на спорта влияе върху всички негови измерения, вкл. и върху спортния морал и етика (Mileva, 2001). В съвременен план се наблюдават някои негативни тенденции, които застрашават хуманните устои и ценности на спорта. В този контекст естествено възниква въпросът за разглеждането на единството и/или противоречието между морал и спорт (Angelova, 2012).

От една страна, моралът е неизменна част от спорта, което определя и неговата възпитателна функция, както и положителното му въздействие върху подрастващите и младите хора. Феър плейт или честната игра, спортменското поведение, уважението към противника, взаимопомощта и всеотдайността са прояви на моралното поведение в спорта, без които спортът не може да съществува и да устои на перипетиите на времето.

От друга страна, съвременният елитен спорт като цяло предполага все по-голямо професионализиране, специализиране, засилване на конкуренцията и постоянен стремеж към нови постижения. Често се търси единствено зрелищността, атрактивният елемент, сензацията, които приковават вниманието на зрителите и публиката. Тук възниква въпросът доколко тези процеси са съвместими с морала и дали не влизат в противоречие с моралните норми и етичните взаимоотношения в спорта на различни нива. Става ясно, че в спорта съществуват едновременно както хармонично единство с морално-етичните норми, така и морални противоречия, които могат да придобият уродливи форми и размери. Пример за нарушаване на моралните измерения на спорта е използването на многобройни забранени стимуланти, допингиращи средства, биотехнологии, които увеличават физическите и психическите сили и постиженията на спортистите (Mileva, 2001; Angelova-Igova, 2017).

В последните две десетилетия в спорта за високи постижения се наблюдава изразена тенденция към използване на съвременните постижения на биохимията и молекулярната биология в подготовката на спортистите. Още през 2000 г., осем години преди Олимпийските игри в Пекин през 2008 г., Китайската народна република създава няколко концерна за производство на генно-инженерни препарати. Общозвестен е фактът, че до 80% от обема на тези производства е насочено към осигуряване на националните отбори с висококачествени препарати, които подобряват адаптацията на организма и повишават спортния резултат. Неслучайно китайските спортисти взимат най-много медали на Олимпиадата през 2008 г. – общо 100 и се класират на първо място с чувствителна разлика по медали пред САЩ, които са на второ място и Русия – на трето място. По подобен начин се реализира подготовката на спортисти и от други високотехнологични държави.

Антидопинговите лаборатории осъществяват непрекъснат контрол, но те трудно могат да удържат натиска на биотехнологиите. Независимо от непрекъснатото разширяване на списъка със забранени препарати, спортните резултати се увеличават и подобряват.

От съвременна гледна точка се оформят две противоположни етични концепции относно използването на биотехнологиите за спортни цели. Поддръжниците на **първата**

концепция смятат, че е допустимо използването на всякакви видове технологии и допингиращи средства за подобряване на спортния резултат. Според тази теория хората имат различен генетичен материал и различни предпоставки за развитие на физическите качества като сила, издръжливост, бързина и др. В този контекст за „чист“ спорт не може да се говори, защото някои спортисти са получили допинг от самата природа. Схващането е, че допинговите технологии изравняват нивото на спортистите по отношение на тяхната подготовка и възможности.

Противниците на подобна теория отстояват твърдението, че спортът чрез многогодишни тренировки може коренно да измени човека в положителна насока и да преодолее несъвършенствата в генетичния материал. В спорта побеждават винаги целенасочените, волевите и дисциплинираните състезатели и спортисти. В този контекст използването на допинг технологиите нарушава хармоничното развитие на личността, опростява системата на тренировки и позволява да се достигне до победата чрез прости и елементарни методи и средства.

Връзката между процеса на комерсиализация на съвременния спорт и употребата на допинг е безспорна. Трябва да се отбележи, че преди сто години на победителите на Олимпийските игри не са били давани парични премии и не е имало материални възнаграждения за спортистите при победа в състезанието. Единствената мотивация е била участието в самото състезание. Девизът е бил „Самото участие – вече е победа!“. Днес ситуацията е коренно различна. На спортистите се връчват огромни парични премии за победа и за спечелване на медали. Спортът днес е превърнат в бизнес и се е професионализиран изцяло. Спортът е интегриран в системата на икономическите и финансовите взаимоотношения (Kalaykov, 1996).

Негативна тенденция днес е, че поддръжниците на допинга стават все повече и повече. Съществуват дори спортни федерации на световно равнище, които се отказват от допинг-контрол. Други явления, които влизат в противоречие с хуманността на спорта и олимпийската идея са агресивното поведение на състезатели и зрители по време на състезания – побои над съперници и съдии, хвърляне на бомбички и други подобни явления. Ексцесиите и насилията на стадионите понякога придобиват застрашителни размери. Арогантното поведение на спортистите предизвиква отрицателно поведение и у зрителите. Всичко това е в нарушение на спортния морал и етика, на спортсменското поведение на участниците в спортните прояви.

Явления, които накърняват морала в спорта и олимпийската идея са също търговията със спортисти, купуването на мачове и състезатели, както и на отделни медии и създаване на лобита в тях. Всички те са свързани с изразходването на солидни финансови средства, което е резултат от процеса на комерсиализация.

ИЗВОДИ

Основният въпрос е дали може да се намери изход от подобна ситуация и спортът да се върне към честното състезание и честната игра?

Едно от решенията е да бъде намерена мярата между комерсиализацията на спорта и запазването на неговите етични, хуманни и общочовешки ценности. Необходимо е да се *„защитават и развиват моралните и етичните основи на спорта и на човешкото достойнство на онези, които участват в спортните дейности“* (Европейска харта за спорта). Трябва да се съблюдава взаимодействието между комерсиализацията като процес и тенденция в развитието на съвременния спорт и нравствените норми, на които той да се подчинява.

REFERENCES

- Severson, R. (2019). *A Moral Theory of Sports*. London: Rowman & Littlefield Publishers.
 Angelova, B. (2012). *Calcun Moral*, *Sofia Philosophical Review*, 1, 96-99.

Angelova-Igova, B., 2017. The Invention of Man a Machine: the Athlete's Body-Machine. Sofia: Critique and Humanism Publishing House (**Оригинално заглавие:** *Ангелова-Игова, Б., 2017. Изобретяването на човека - машина. Тялото на спортиста. София: Издателска къща КК Критика и Хуманизъм*).

Kalaykov, Y., 1996. Theory and Practice of Management in Sport. Sofia: NSA PRESS (**Оригинално заглавие:** *Калайков, Й., 1996. Теория и практика на мениджмънта в спорта. София: НСА ПРЕС*).

Mileva, E., 2001. Vision and Mission of Aesthetics and Commercial in Sports, Sofia: Eсоprogres (**Оригинално заглавие:** *Милева, Е., 2001. Визия и мисия на естетическото и комерсиалното в спорта. София: ИК „Екопрогрес“*).

Zheliazkov, Tz., 1998. Foundation of Sports Training, Sofia: .NSA PRESS (**Оригинално заглавие:** *Желязков, Ц., 1998. Основи на спортната тренировка. София: НСА ПРЕС*).

URL: www.nsa.bg (Accessed on 16.08.2019).